

**УКРАЇНСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО КІНЦЯ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ
СТОЛІТТЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена дослідженню українського підприємництва кінця ХІХ- на початку ХХ століття в шкільному курсі історії України, висвітлює значне зростання різних галузей промисловості та їх вплив на сучасну економіку. У статті також висвітлюються історії видатних підприємців того часу, які заклали основи економічного зростання країни та впроваджували передові досягнення науки й техніки. Особливу увагу приділено таким підприємцям, як родина Терещенків, а також родині Фальц-Фейнів, чия діяльність у Херсонській області сприяла колосальному розвитку місцевих господарств і підприємств, їхній внесок значно підвищував економічні показники Херсонщини та всього Півдня України.

Ця тема є важливою для вивчення в школі, оскільки знайомить учнів з історією розвитку підприємництва на наших землях, формує розуміння економічних процесів і значення інновацій у становленні сучасної економіки.

Ключові слова: українське підприємництво, розвиток промисловості, видатні підприємці, економічне зростання, Південь України, інновації сучасної України.

The article is devoted to the study of Ukrainian entrepreneurship in the late nineteenth and early twentieth centuries in the school course of Ukrainian history, highlighting the significant growth of various industries and their impact on the modern economy. The article also highlights the stories of prominent entrepreneurs of that time who laid the foundations for the country's economic growth and introduced advanced scientific and technological achievements. Particular attention is paid to such entrepreneurs as the Tereshchenko family and the Falz-Feinfamily, whose activities in the Kherson region contributed to the tremendous development of local farms and enterprises. Their contribution significantly boosted the economic performance of the Kherson region and the whole of southern Ukraine.

This topic is important for studying at school, as it introduces students to the history of entrepreneurship in our land, forms an understanding of economic processes and the importance of innovation in the development of the modern economy.

Key words: Ukrainian entrepreneurship, industrial development, prominent entrepreneurs, economic growth, Southern Ukraine, innovations of modern Ukraine.

Досліджуючи історію України, важливо враховувати, що економічні аспекти відіграють ключову роль у формуванні держави. Підприємницька діяльність, як і сьогодні, була однією з основних рушійних сил розвитку та

процвітання країни. Вивчення історії підприємництва є необхідним, оскільки саме воно заклало фундамент для сучасних технологічних і економічних досягнень. Аналіз підприємницьких процесів минулого допомагає краще зрозуміти розвиток сучасної промисловості й економіки загалом.

Історія підприємництва кінця XIX – початку XX століття в Україні є ключовою темою для вивчення соціально-економічних та культурних змін цього періоду. Цей етап визначав становлення національного капіталу та розвиток українського суспільства в умовах глобальних економічних процесів. Вивчення цієї теми у шкільному курсі історії допомагає глибше зрозуміти минуле і формує усвідомлення сучасних економічних тенденцій, що важливо для виховання свідомих громадян. Дослідження підприємницької діяльності дозволяє висвітлити різноманітні аспекти суспільного життя, сприяючи комплексному аналізу історичних подій.

Інституційні основи національного підприємництва в західноукраїнських землях, що входили до складу Австрійської монархії, почали формуватися завдяки реформам кінця XVIII — першої половини XIX століття. Важливими етапами стали заходи Марії Терезії (1768–1776), реформи Йосифа II (1782–1787), аграрна реформа 1848 року та нова конституція Австрії 1860 року. Скасування панщини в Закарпатті, Галичині та Буковині активізувало економічне життя, сприяючи створенню кооперативів, організацій взаємодопомоги та кредитних установ, що стали основою українського підприємництва [1, с.3].

У другій половині XIX — на початку XX століття в економіці Російської імперії, зокрема в Україні, відбувалися суттєві зміни, пов'язані з розвитком промисловості. Цей період характеризувався промисловим переворотом, що забезпечив перехід від дрібного виробництва до великих фабрик і механізації праці. Звільнення селян у 1861 році сприяло припливу нової робочої сили в промислові центри. Дослідник В.М. Феценко зазначає, що українські землі переживали істотні зміни в становленні промислового капіталізму, який еволюціонував до монополістичної стадії [2, с. 187].

Одним із перших дослідників розвитку підприємництва в Україні в контексті Російської імперії був Михайло Грушевський. Він підкреслював, що економічні процеси на українських землях наприкінці XIX століття були пов'язані з політичними та соціальними змінами. Грушевський вважав підприємництво важливим інструментом національного відродження, проте його дослідження здебільшого зосереджувалися на політичних аспектах, а не економічних.

У часи економічних змін в Україні в XIX–XX століттях підприємці активно адаптувалися до нових умов і шукали можливості для розширення виробництв. Ця епоха стала не лише часом економічного підйому, але й періодом, коли підприємці усвідомили свою важливу роль у національному відродженні. Серед відомих представників цього періоду можна виділити родини Терещенків та родину Фальц-Фейнів

Однією з найвідоміших родин цього періоду є Терещенки, відомі як цукрові імператори. Основою їхньої великої цукрової імперії стали важка праця та підприємницький хист Артемія Терещенка і його старшого сина Миколи. Завдяки аграрній реформі 1861 року, коли багато поміщиків продавали свої маєтки, Терещенки вміло скористалися цими умовами, купуючи або орендуючи маєтності з застарілими цукровими заводами та впроваджуючи ефективні виробничі технології [3].

До кінця століття заводи Терещенків виробляли близько 10% усієї цукрової продукції в Російській імперії. Окрім цукрової промисловості, родина також інвестувала в соляні шахти та володіла великими земельними масивами; в певний момент у їхньому розпорядженні було понад 160–170 тисяч гектарів землі.

Микола Терещенко, відомий своїми благодійними ініціативами в Глухові та Києві, пожертвував 5 мільйонів рублів на будівництво лікарень і освітніх закладів, зокрема Політехнічного інституту. Його фінансова підтримка охоплювала й культурні проекти, такі як театри та пам'ятники, що сприяло розвитку української культури. Він активно купував картини та підтримував молодих художників, забезпечуючи їм фінансову стабільність і можливості для творчого зростання.

Творчість братів Миколи та Федора Терещенків стала основою експозицій Національного художнього музею України та Київського музею мистецтв, включаючи важливі твори українського образотворчого мистецтва. У колишньому домі Миколи Терещенка нині розташований Національний музей Т. Шевченка, що підкреслює його культурне значення.

Продовжуючи дослідження видатних підприємців XIX–XX століть, слід звернути увагу на родину Фальц-Фейнів, яка здійснила вагомий внесок у розвиток Херсонської області та Півдня України загалом. Їхня діяльність охоплювала численні аспекти, включаючи економіку, культуру та соціальні ініціативи, що суттєво вплинули на життя регіону [4, с. 159].

Основним напрямком діяльності родини Фальц-Фейнів було сільське господарство, яке стало основою їхнього успіху не лише в межах Російської імперії, але й за її межами. Як значні землевласники з зразковими маєтками, вони заслужили репутацію "королів вівчарства" на півдні країни.

Одним із найбільш важливих досягнень Фальц-Фейнів, особливо Фрідріха Фальц-Фейна, стало створення унікального заповідника "Асканія-Нова". Завдяки їхній підприємницькій активності, цей заповідник перетворився на важливий центр збереження унікальної природи та значущий об'єкт туристичного і культурного розвитку Херсонщини.

Фальц-Фейни також володіли декількома промисловими підприємствами, що займалися переробкою продукції зі своїх господарств. Серед них були цегельно-черепичні заводи, борошномельні млини та лісопилки, а найбільш відомою стала консервна фабрика, заснована Софією Богданівною Фальц-Фейн [5].

Діяльність родини в аграрному секторі базувалася на новітніх наукових і технічних досягненнях. Вони впровадили сільськогосподарські машини, такі як сівалки, молотарки та трактори, адаптуючи їх до місцевих умов, що суттєво підвищило ефективність виробництва. Важливо також зазначити, що родина створила робочі місця для жителів регіону. У їхніх маєтках працювали як постійні, так і сезонні робітники, які разом зі своїми сім'ями проживали на території господарства, отримуючи заробітну плату, користуючись угіддями та маючи соціальні гарантії.

Аналіз діяльності Фальц-Фейнів за столітню історію їхньої роботи на Півдні України свідчить про значний внесок у розвиток господарства, а також у соціальну і суспільно-політичну активність, що сприяла підвищенню рівня життя населення Таврійської та Херсонської губерній. Вони активно долучалися до просвітницьких, соціальних, культурних і спортивних рухів, прагнучи впроваджувати новітні досягнення науки і техніки в регіоні.

Діяльність цих підприємців свідчить про їхнє прагнення зберегти та розвивати українську культурну спадщину, що стало основою для подальшого розвитку української культури в XIX-XX століттях [6].

Вивчення теми українського підприємництва кінця XIX - початку XX століття в шкільному курсі історії України має велике значення. Ця тема дозволяє учням глибше зрозуміти складні процеси, що супроводжували становлення національного капіталу, а також формування українського суспільства в умовах світових економічних тенденцій. Особливе акцентування на підприємстві відкриває можливість вивчити не лише економічні, а й політичні та соціальні аспекти розвитку країни [7].

Дослідження підприємництва того періоду сприяє формуванню у учнів усвідомлення важливості економічної незалежності та активності в бізнесі для розвитку держави. Знання про історію підприємництва може стати джерелом натхнення для молоді, спонукаючи їх до створення власних бізнес-ініціатив, що, в свою чергу, сприятиме зміцненню локальної економіки [8]. Вивчення успішних прикладів підприємців минулого може мотивувати учнів до інновацій, креативності та соціальної відповідальності, формуючи нове покоління лідерів, здатних ефективно управляти ресурсами та сприяти економічному зростанню України в сучасному світі.

Отже, можна зробити висновок що вивчення українського підприємництва наприкінці XIX – на початку XX століття в рамках шкільного курсу історії є ключовим аспектом для глибшого розуміння економічних процесів і соціальних змін того періоду. Підприємницька діяльність відіграла важливу роль у розвитку промисловості, аграрного сектора та інших важливих галузей. Зокрема, родини Терещенків і Фальц-Фейнів стали символами економічного піднесення, впроваджуючи новітні технології та адаптуючи виробництво на вищі рівні.

Вивчення успішних прикладів підприємців минулого може надихнути учнів на розвиток власної справи, що в майбутньому сприятиме економічному та культурному зростанню України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пиртко М.С. Державно-правові реформи в Австрії У 40–90 роках XVIII ст. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2021, 3 с.
2. Фещенко В.М. Дослідження проблем становлення та розвитку ринкового господарства в працях економістів України другої половини XIX – початку XX ст. : монографія. Київ : КНЕУ, 2003. 187 с.
3. Терещенки: цукрові імператори і грандіозні меценати: веб-сайт. URL: <https://media.zagoriy.foundation/speczproyekty/tereshhenky-czukrovi-imperatory-i-grandiozni-meczenaty/>
4. В. ВАСИЛЬЧУК. ФАЛЬЦ-ФЕЙНИ – «ТАВРІЙСЬКІ КОРОЛІ».: Вісник КНЛУ, 2018 р. 159 с.
5. О. Г. Квітка: Життя родини Фальц-Фейнів на Херсонщині: веб-сайт. URL: <https://naurok.com.ua/zhittya-rodini-falc--feyniv-na-hersonschini-23747.html>
6. Реснт О. П. Україна в імперську добу (XIX — початок XX століття) / Гол. ред. Р. Стасюк. Київ : «Арій», 2016
7. Підприємництво як рушійна сила суспільного прогресу.: НАН України. Київ, 2016 р. – веб-сайт. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/1.pdf>
8. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. Київ, 2006.

Науковий керівник кандидат історичних наук, доцентка Кузовова Н.М.